

Jeugdsanctie voor jongvolwassen veelpleger?

Rafelranden van het adolescentenstrafrecht

Ido Weijers¹

In 2014 werd het adolescentenstrafrecht ingevoerd als uitzonderingsmodaliteit, die bijzondere kennis en oplettendheid bij de betrokken professionals in de strafrechtketen vereisen. Opvallend is echter dat noch de wet, noch de memorie van toelichting daarbij veel steun biedt en voor zover ze dat doen eerder voor verwarring dan helderheid zorgen. Artikel 77c Sr noemt slechts dat de rechter kan besluiten sancties uit het jeugdstrafrecht toe te passen 'indien hij (daartoe) grond vindt in de persoonlijkheid van de dader of de omstandigheden waaronder het feit is begaan'. Doordat de focus daarmee eenzijdig is gericht op de onrijpheid van de jongvolwassen dader, is de rechtspraak opgezaald met een fundamenteel probleem: kan en moet het adolescentenstrafrecht ook worden toegepast bij ernstige misdaden?

Op 1 april 2014 is de leeftijdsgrens van artikel 77c Sr verhoogd van 21 naar 23 jaar. Waar voorheen al de mogelijkheid bestond om verdachten van achttien tot en met twintig jaar sancties op te leggen uit het jeugdstrafrecht is die mogelijkheid sindsdien met twee jaar uitgebreid. Die uitbreiding ging gepaard met een nieuwe naam – 'adolescentenstrafrecht' (ASR) – om aan te geven dat het om jongvolwassenen gaat die qua geestelijke ontwikkeling nog vergelijkbaar zijn met adolescenten, dat wil zeggen met jongeren tussen de twaalf en de achttien jaar. Zoals dit artikel zal laten zien was de aanloop tot deze verhoging van de leeftijdsgrens en de conceptuele onderbouwing ervan uitermate rommelig. Daarom is het interessant om te zien hoe de rechtspraak ermee om gaat. Op grond van een analyse van 50 rechtbankbeslissingen en een viertal uitspraken van gerechtshoven wordt in dit artikel gewezen op enkele dilemma's bij de vraag of het adolescentenstrafrecht moet worden toegepast.

Exemplarisch in het licht van artikel 77c Sr oude stijl

In het licht van de geschiedenis van artikel 77c Sr kan een zaak die in 2016 speelde bij de Rechtbank Limburg als exemplarisch worden beschouwd. Een jongvolwassen verdachte had samen met zijn zus en haar vriend gedurende een maand meerdere keren 's nachts op verschillende plaatsen goederen in brand gestoken als wraak, omdat zijn zus vals zou zijn beschuldigd van diefstal.

Daarbij waren geen personen in gevaar gebracht. De advocaat, de officier, de deskundige en de rechtbank waren het erover eens dat in dit geval jeugdstrafrecht moest worden toegepast. De gedragsdeskundige constateerde een licht verstandelijke beperking bij de verdachte. Hij kon risico's van eigen handelen nauwelijks inschatten en zijn eigen gedrag nauwelijks organiseren, woonde nog thuis bij zijn ouders en was nog sterk van hen afhankelijk. Begeleiding door de jeugdreclassering werd van groot belang geacht en geadviseerd werd een leerstraf cognitieve vaardigheden voor verstandelijk beperkten. De rechtbank sloot zich hierbij aan.²

Een ander voorbeeld biedt een zaak in hetzelfde jaar bij de Rechtbank Noord-Holland. Daarbij veroordeelde de rechtbank een net achttienjarige jongeman wegens eenmalige vernieling in het ouderlijk huis en mishandeling van zijn moeder, stiefvader en broer tot jeugd detentie. Volgens het Pro Justitia rapport kon hij de risico's en gevolgen van zijn handelen en gedrag nauwelijks inschatten, zou hij zich niet staande kunnen houden in een peniten-

Auteur

1. Prof. dr. I. Weijers is emeritus hoogleraar Jeugdstrafrecht & Jeugdbescherming, Universiteit Utrecht.

Noten

2. ECLI:NL:RBLIM:2016:2588.

De zware jongens © Alamy

tiaire inrichting en werd een pedagogische aanpak noodzakelijk geacht.³

Een op de vier van de door mij geanalyseerde zaken voldoet aan dit beeld.⁴ Bij dit soort 'exemplarische' zaken werd ook al voor de invoering van het adolescentenstrafrecht artikel 77c Sr toegepast, zij het dat de aantallen lager lagen. Het is duidelijk dat de introductie van het adolescentenstrafrecht ervoor heeft gezorgd dat de aandacht voor de mogelijkheid van het toepassen van artikel 77c Sr sindsdien flink is toegenomen. Vergeleken met de periode vóór de invoering in april 2014 is dit artikel in de eerste twee jaar daarna vier maal zoveel gebruikt.⁵ Dat heeft behalve met de fanfare rond de introductie ongetwijfeld ook te maken met de ruimere motiveringsmogelijkheid: waar artikel 77c Sr voorheen slechts werd overwogen als er sprake was van een verstandelijke beperking bij de verdachte, geeft nu het aanmerkelijk diffuser concept van de mate van 'onrijpheid' of 'onvolwassenheid' de doorslag. Toch is de toename ook weer niet heel spectaculair, omdat het maar 4% van het totale aantal strafzaken tegen jongvolwassenen betreft. Dit lage percentage is echter in lijn met de richting die door de toenmalige Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie, Fred Teeven, uiteindelijk is gekozen. Hij stipuleerde in de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel dat de biologische leeftijd richtinggevend bleef en dat dus bij jongvolwassen verdachten diende te worden uitgegaan van het commune strafrecht.⁶ Daarmee was op dit punt echter voor de nodige verwarring gezorgd. In zijn oorspronkelijke voorstel in de 'adolescentenbrief', in de memorie van antwoord aan de Eer-

ste Kamer en in de pilots voorafgaande aan het wetsvoorstel was ASR juist gepresenteerd als *generieke* sanctie. Daarbij kreeg de rechter, precies omgekeerd aan de uiteindelijke regeling, een motiveringsplicht om toe te lichten waarom hij afweek van toepassing van het jeugdstrafrecht!⁷

Kortom, in 2014 werd ASR ingevoerd als uitzonderingsmodaliteit, die bijzondere kennis en oplettendheid bij de betrokken professionals in de strafrechtketen vereisen. Opvallend is echter dat noch de wet, noch de memorie van toelichting daarbij veel steun biedt en voor zover ze dat doen opnieuw eerder voor verwarring dan helderheid zorgen. Artikel 77c Sr noemt slechts dat de rechter kan besluiten sancties uit het jeugdstrafrecht toe te passen 'indien hij (daartoe) grond vindt in de persoonlijkheid van de dader of de omstandigheden waaronder het feit is begaan'. In de memorie van toelichting worden jongvolwassenen veelplegers en kwetsbare jongeren genoemd, waarbij in het laatste geval blijkt te worden gedacht aan jongeren met een psychiatrische stoornis of een ontwikkelingsachterstand, met name een licht verstandelijke beperking.⁸ Daarnaast vermeldt de memorie van toelichting echter dat wordt gedacht aan daders van *ernstige misdrijven*, waarbij het 'in de regel zal gaan om feiten die tot voorlopige hechtenis kunnen leiden'.⁹ Hoewel hiermee opvallende keuzes lijken te zijn gemaakt met volkomen andere implicaties dan bij het oorspronkelijke voorstel voor generieke toepassing van het jeugdstrafrecht voor alle verdachten van 18 tot 23 jaar, is verdere toelichting en afbakening zoals Han Bartels heeft gesignaleerd achterwege gebleven.¹⁰

Niet vanzelfsprekend

Het wekt weinig verbazing dat deze situatie ertoe heeft geleid dat tegenover de zojuist genoemde 'exemplarische' zaken in het licht van artikel 77c Sr oude stijl ook zaken voor komen die minder voor zichzelf spreken en juist vragen oproepen. Zo besloot de Rechtbank Noord-Nederland in 2017 dat artikel 77c Sr toepassing verdiende bij een jongeman van twintig jaar die samen met een ander een leeftijdgenoot had afgeperst, bedreigd en van zijn vrijheid beroofd en die ook al eerder voor een dergelijk misdrijf was veroordeeld. Gezien de ernst van het delict en de voorgeschiedenis eiste de officier achttien maanden gevangenisstraf. De rechtbank besloot echter tot toepassing van ASR, waarbij opvallend is dat aan deze beslissing geen enkel advies, noch van de reclassering noch van een gedragsdeskundige ten grondslag lag en dat deze beslissing uitsluitend berustte op de indruk van de rechtbank ter terechtzitting. Behalve de constatering dat de verdachte nog onderwijs volgde ontbrak hierbij een onderbouwing ten aanzien van het wettelijk criterium van onvolwassenheid van de verdachte.¹¹

Ook niet helemaal vanzelfsprekend is een zaak in 2014, waarbij de Rechtbank Overijssel besloot tot toepassing van ASR bij een achttienjarige wegens betrokkenheid bij een poging een videotheek te overvallen. Er lagen twee adviezen. De psycholoog constateerde antisociale persoonlijkheidstrekken bij de verdachte, alcohol- en cannabismisbruik en ouder-kind relatieproblematiek. Hij adviseerde om de verdachte licht verminderd toerekeningsvatbaar te beschouwen ten aanzien van het delict en hem een ambulante behandeling bij een forensisch psychiatrische (verslavings)polikliniek met reclasseringscontact op te leggen. Aansluitend adviseerde de reclassering een deels voorwaardelijke straf met als voorwaarden reclasseringscontact, een meldplicht en eveneens ambulante behandeling bij een forensische polikliniek. Ondanks het feit dat in geen van deze adviezen ASR werd geadviseerd, besloot de rechtbank dat (deels) wel te doen. Op grond van wat ter terechtzitting naar voren werd gebracht meende de rechtbank dat er rekening mee moest worden gehouden dat de ouders nog veel invloed konden uitoefenen en dat de verdachte nog geen standvastige identiteit had ontwikkeld en nog sterk beïnvloedbaar was. En op grond van deze indruk liet zij de door de deskundigen vermelde contra-indicatie betreffende de antisociale persoonlijkheidskenmerken van de verdachte minder zwaar wegen.¹² Hier stuiten we op het dilemma van de expertise, ofwel de vraag naar de verhouding tussen de eigen indruk van de rechtbank aangaande de onrijpheid en de pedagogische beïnvloedbaarheid van de jongvolwassen verdachte en het oordeel hieromtrent van de deskundigen. Dit dilemma blijkt

bij de discussie over de selectie van zaken die in aanmerking komen voor toepassing van artikel 77c Sr niet bepaald uitzonderlijk. In een op de zes van de door mij geanalyseerde zaken kwam de rechter tot een ander oordeel dan de gedragsdeskundige(n) of nam hij zijn beslissing zonder die te baseren op gedragskundig onderzoek.¹³

Echt lastig was een recente zaak bij de Rechtbank Midden-Nederland waarbij de adviezen in verschillende richting wezen. Het ging om een man van negentien jaar die een poging tot moord had gedaan. Opvallend was dat niet alleen de officier van justitie een sanctie uit het com-

In een op de zes van de door mij geanalyseerde zaken kwam de rechter tot een ander oordeel dan de gedragsdeskundige(n) of nam hij zijn beslissing zonder die te baseren op gedragskundig onderzoek

mune strafrecht eiste, maar dat de raadsman evenmin aanleiding zag voor toepassing van ASR, evenmin als de GZ-psycholoog, die een behandeling gericht op depressie, omgaan met woede, emoties en alcoholmisbruik adviseerde. Daartegenover adviseerde de jeugdpsychiater om jeugdstrafrecht toe te passen, aangezien hij een gestagneerde ontwikkeling constateerde en een pedagogische aanpak met gezinsgerichte hulpverlening hem noodzakelijk leek. De reclassering sloot zich hierbij aan, zij het dat zij met het oog op de vereiste expertise adviseerde de ambulante behandeling toe te wijzen aan de volwassenen-reclassering, hetgeen zich dan weer niet erg gemakkelijk verdraagt met een gezinsgerichte aanpak. Ook de rechtbank sloot zich aan bij het advies van de psychiater.¹⁴

Dit roept de vraag op in hoeverre de uitdrukkelijke wens van de jongvolwassene zelf niet serieus moet worden meegewogen of misschien zelfs richtinggevend moet zijn bij de keuze voor de toepassing van het commune of het adolescentenstrafrecht, tenzij de jongvolwassene niet tot een zelfstandig oordeel in staat moet worden geacht. Dit is zowel een principiële kwestie, die wijst op het dilemma van paternalisme bij meerderjarigen, als een kwestie die betrekking heeft op de vraag naar de kans op succes

3. ECLI:NL:RBNHO:2016:2293.

4. Zie ECLI:NL:RBMNE:2014:6320;

ECLI:NL:RBNNE:2014:6187;

ECLI:NL:RBMNE:2015:1423;

ECLI:NL:RBROT:2015:2248;

ECLI:NL:RBGEL:2015:2037;

ECLI:NL:RBNHO:2015:3252;

ECLI:NL:RBNNE:2015:4479;

ECLI:NL:RBGEL:2016:298;

ECLI:NL:RBGEL:2016:1909;

ECLI:NL:RBAMS:2016:9140;

ECLI:NL:RBNNE:2017:4144.

5. A.M. van der Laan, M.G.C.J. Beerthuisen, C.S. Barendregt & K.A. Beijersbergen, *Adolescentenstrafrecht. Beleidstheorie en eerste empirische bevindingen*, Den Haag: Boom/WODC 2016, p. 95.

6. *Kamerstukken II 2012/13*, 33498, 3, p. 6;

Kamerstukken I, 2013/14, 33498, C, p. 12.

7. A.M. van der Laan e.a., 2016, p. 44-45.

8. *Kamerstukken II 2012/13*, 33498, 3, p. 21-22.

9. *Kamerstukken II 2012/13*, 33498, 6, p. 17.

10. Vergelijk H. Bartels, 'Adolescentenstrafrecht (I): De strafrecht-theoretische fundering en de parlementaire behandeling', *Trema* november 2013, p. 302-308.

11. ECLI:NL:RBNNE:2017:1987. Vergelijk

ECLI:NL:RBAMS:2017:8162.

12. ECLI:NL:RBOVE:2014:5828.

13. Zie ECLI:NL:RBOVE:2015:1620;

ECLI:NL:RBMNE:2015:3912;

ECLI:NL:RBDHA:2015:12109;

ECLI:NL:RBDHA:2017:6512;

ECLI:NL:RBOBR:2017:4301.

14. ECLI:NL:RBMNE:2017:6022.

van de aanpak. Instemming van de kant van de veroordeelde (en de andere leden van het gezin) met bijvoorbeeld een gezinsgerichte aanpak lijkt immers over het algemeen een cruciale factor om een dergelijke interventie kans van slagen te geven.¹⁵

Ernst van het feit

Een ander probleem laat zich goed illustreren aan de hand van twee voorbeelden. Een eerste indicatie geeft een zaak in 2014. Een twintigjarige werd door de Rechtbank Oost Brabant wegens een lange serie gewapende overvallen, diefstallen, inbraken en pogingen tot afpersing veroordeeld tot vijf jaar gevangenisstraf. De verdediging vroeg om toepassing van ASR. De psycholoog adviseerde echter berechting volgens het commune strafrecht. De rechtbank nam deze conclusie over en voegde daaraan uitdrukkelijk toe 'dat de ernst van de bewezenverklarde feiten een contra-indicatie voor oplegging van een sanctie uit het jeugdrecht vormt.'¹⁶

Een tweede illustratie biedt een zaak waarover de Rechtbank Amsterdam zich in de zomer van 2016 boog. Een negentienjarige pleegde in een maand een reeks gewapende overvallen op tankstations, een woning, een supermarkt en een snackbar. In dit geval had niet alleen de verdediging gevraagd om toepassing van het jeugdstrafrecht, maar hadden ook de psycholoog en de psychiater dit geadviseerd op grond van de 'onvolwassen persoonlijkheids- en sociale ontwikkeling' van de verdachte. Het Openbaar Ministerie stelde echter dat met name de ernst van de feiten zich daartegen verzette. De rechtbank was het daarmee eens en veroordeelde de verdachte (net als in de hierboven aangehaalde zaak) tot vijf jaar gevangenis. Zij constateerde dat de deskundigen en de reclassering weliswaar ASR hadden geadviseerd, maar geen concrete maatregelen hadden voorgesteld met betrekking tot de pedagogische beïnvloeding van de verdachte: 'Het enige concrete gevolg van de eventuele beslissing om het adolescentenstrafrecht toe te passen zou zijn dat de rechtbank niet meer straf zou kunnen opleggen dan de maximale duur van jeugddetentie, te weten twee jaar. Die straf zou echter volstrekt geen recht doen aan de ernst en de hoeveelheid van de bewezen verklaarde feiten.' De rechtbank stelt dan ook dat de argumenten van de deskundigen tekortschieten. 'Verdachte is wat onvolwassen voor zijn leeftijd, maar iets heel bijzonders is er niet aan de hand.'¹⁷

Hiermee stuiten we op een derde dilemma met betrekking tot de toepassing van ASR. Dit betreft de proportionaliteit ofwel de balans tussen de ernst van het misdrijf en de zwaarte van de sanctie. De mogelijkheid om verdachten van rond de twintig sancties uit het jeugdstrafrecht op te leggen biedt jongvolwassenen in beginsel belangrijke voordelen vergeleken bij het commune strafrecht, zoals aanmerkelijk lichtere maximumsancties, het pedagogisch karakter daarvan en het accent op maatwerk en eventueel inzetten van civielrechtelijke middelen.¹⁸ Als we echter kijken naar de proportionaliteit en als er gezien de persoonlijkheid van de verdachte geen specifieke forensische behandeling noodzakelijk lijkt, biedt jeugddetentie in Nederland met een maximum van twee jaar in geval van een zwaar misdrijf onvoldoende mogelijkheden om een juiste balans te vinden met de ernst van het delict. Het is dan ook opvallend dat de invoering van het adolescentenstrafrecht in 2014 niet gepaard is gegaan met een grondige bezinning op het vraagstuk van de proportionaliteit.

Doordat in de motivering van het gerenoveerde artikel 77c Sr de focus eenzijdig is gericht op de onrijpheid van de jongvolwassen dader, is de rechtspraak op dit punt opgezaaid met een fundamenteel probleem. Dat betreft de vraag of ASR moet en redelijkerwijs kan worden toegepast bij ernstige misdrijven? In feite heeft de toenmalige Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie, Fred Teeven, op dit punt voor verwarring gezorgd. Ten eerste schreef hij, zoals eerder opgemerkt, in de memorie van toelichting dat het adolescentenstrafrecht zich vooral zou moeten richten op ernstige misdrijven.¹⁹ Daarmee zou de merkwaardige figuur ontstaan dat lichte kwajongensstreken – die bij uitstek typerend zijn voor de doorsnee criminaliteit van zowel minderjarigen als jongvolwassenen en dus voor hun onvolwassenheid – gepleegd door baldadige, dronken, door leeftijdgenoten opgejutte 18 tot 22-jarigen, volgens het commune strafrecht zouden worden bestraft en ernstige misdrijven juist met jeugdsancties zouden worden afgedaan. Zoals gezegd is het sanctiepakket van het Nederlandse jeugdstrafrecht daar allerminst op geëquipeerd – in tegenstelling tot Duitsland, waar al geruime tijd zo'n twee derde van de jongvolwassenen (*Heranwachsenden*) tot 21 jaar wordt gesanctioneerd via

Opvallend dat de invoering van het adolescentenstrafrecht in 2014 niet gepaard is gegaan met een grondige bezinning op het vraagstuk van de proportionaliteit

het jeugdstrafrecht, maar waar in het kader van het jeugdstrafrecht detentiestrafen tot vijf jaar en bij zeer ernstige misdrijven zelfs tot tien jaar kunnen worden opgelegd.²⁰ Om de verwarring compleet te maken wierp Teeven vervolgens echter op dat de ernst van het delict in combinatie met de aanwezigheid van slachtoffers en/of nabestaanden een contra-indicatie kon vormen.²¹ Verdere bezinning op 'ernst van het feit' is bij de herziening van artikel 77c Sr achterwege gebleven. Van zijn kant heeft het Openbaar Ministerie daarop duidelijkheid gecreëerd door in haar *Factsheet ZSM* precies omgekeerd 'ernst van het delict' als *contra*-indicatie voor toepassing van ASR op te nemen.²²

Een eerste aanwijzing dat zoals te verwachten in de praktijk bij de toepassing van ASR wel degelijk ook of juist wordt gekoerst op minder ernstige delicten, is het gegeven dat bij een aanzienlijk deel van de zaken waarin artikel 77c Sr werd toegepast dit niet gepaard ging met preventieve hechtenis.²³ Een tweede aanwijzing biedt het gegeven dat in de door mij onderzochte 50 zaken ten minste in bijna een op de acht gevallen waarbij ASR door de verdediging, de reclassering en/ of gedragskundigen werd voorgesteld, dit door de rechtbank uitdrukkelijk werd

De uitdrukkelijke oriëntatie op jongvolwassen veelplegers doet een merkwaardige figuur ontstaan: verdachten van incidentele kwajongensstreken geen ASR, doorgewinterde recidivisten wel

afgevoerd vanwege de ernst van het feit.²⁴ De onduidelijkheid op dit punt wordt goed geïllustreerd door het feit dat ASR tegelijkertijd in verhoudingsgewijs iets meer zaken betreffende ernstige delicten echter wel degelijk werd toegepast.²⁵ Duidelijk is in elk geval dat dit punt alleen al vanuit het oogpunt van het proportionaliteitsbeginsel – denk ook aan medeplegen met oudere, volwassen verdachten – nadere reflectie van de wetgever verdient.

Tough guys

Ten slotte brengt deze studie een vierde dilemma aan het licht en dat betreft de uitdrukkelijke oriëntatie op jongvolwassen veelplegers, zoals aangegeven in de memorie van toelichting. Daarmee zou een vergelijkbaar merkwaardige figuur ontstaan als met de oriëntatie op ernstige misdrijven: verdachten van incidentele kwajongensstreken geen ASR, doorgewinterde recidivisten wel. Om de uitvoeringspraktijk enig houvast te geven en omdat voorspelbaar was dat de praktijk met deze oriëntatie net zo min als met de nadruk op ernstige misdrijven uit de voeten zou kunnen, zijn er op de werkvloer richtlijnen ontwikkeld. Allereerst het eerder genoemde, eenvoudige factsheet van het OM. Opvallend is dat daarin als houvast behalve 'ernst van het delict' ook 'weigering medewerking aan begeleiding' en 'mate van recidive' als *contra*-indicaties worden vermeld. Daarnaast is het veel uitgebreider *Wegingskader Adolescentenstrafrecht* van belang dat voor de reclassering is ontwikkeld en dat door vrijwel alle professionals als richtsnoer wordt gebruikt zowel bij vooropleiding bij de rechter-commissaris als bij een zittingsadvies voor de rechter.²⁶ Net als via het factsheet van het OM komen veelplegers – beter gezegd en iets breder: harde, *tough guys* – via dit kader juist *niet* in aanmerking voor toepassing van ASR. Alleen al de *contra*-indicaties 'langdurige justitiële voorgeschiedenis', 'eerdere justitiële sancties laten mislukken' en 'criminele levensstijl' staan op gespannen voet met toepassing van ASR.

Dat ook dit dilemma in de rechtspraak voor fricties kan zorgen blijkt uit de volgende casus uit 2015 bij de Rechtbank Midden Nederland. Een jongeman van 21 jaar, die vanaf jonge leeftijd al diverse malen was veroordeeld, voornamelijk voor vermogensdelicten, die meermaals had gezeten en afspraken voor hulpverlening keer op keer had

gefrustreerd, moest opnieuw voorkomen bij de rechter. De officier eiste gevangenisstraf plus een voorwaardelijke ISD maatregel. Hij zag onvoldoende aanknopingspunten voor toepassing van ASR. De gedragsdeskundige constateerde behalve een beperkt intellectueel vermogen, ook impulsiviteit en sterke sensatiezucht, een gedragsstoornis en narcistische trekken bij de verdachte. Het risico op herhaling werd ingeschat als hoog. Hij adviseerde eveneens een voorwaardelijke ISD maatregel. Ook het advies van de reclassering sloot hierop aan. De rechtbank legde deze adviezen echter naast zich neer. Zij meende dat de gegevens omtrent de persoonlijkheid verklaarden waarom deze jongeman in het verleden grote moeite had met het nakomen van afspraken in het kader van de meldplichten. Zij zag in de genoemde *contra*-indicaties voor de toepassing van ASR 'geen aanleiding om niet over te gaan tot toepassing van het jeugdstrafrecht' en ging daarmee voorbij aan de inschatting van de deskundigen en degenen die jarenlang ervaring hadden met de vervolging en begeleiding van deze jongeman wat betreft de kans op een succesvolle interventie.²⁷

Beter te begrijpen is een zaak vorig jaar waarbij de Rechtbank Rotterdam besloot ASR toe te passen. Het betrof een zwakbegaafde jongeman, die al meerdere keren was veroordeeld voor relatief lichte delicten en die nu was aangehouden omdat hij een aantal dagen op straat en in winkels had rondgelopen met een revolver met bijbehorende munitie en een stroomstootwapen. De rechtbank besloot adolescentenstrafrecht toe te passen gelet op de persoonlijkheid van de verdachte. De verdachte woonde – op vrijwillige basis – in een beschermde woonvorm. Volgens de instelling betrof het een jongen die zowel cognitief als sociaal-emotioneel fors achter liep op leeftijdgenoten, die oorzaak- en gevolgrelaties niet of nauwelijks kon maken en hierdoor herhaaldelijk verkeerde keuzes maakte. De inschatting was dat plaatsing binnen een gevangenis voor volwassenen gezien zijn problematiek en beïnvloedbaarheid schadelijk voor hem zou zijn. Hij zou op alle gebieden niet zelfredzaam zijn en daarom een zeer gestructureerde leefomgeving met 24-uurszorg en begeleiding van vaste, voor hem vertrouwde begeleiders nodig hebben.²⁸

Problematischer is daarentegen weer een casus in augustus 2017 betreffende een achttienjarige kickbokser

15. Vergelijk ECLI:NL:RBOVE:2015:1620.
16. ECLI:NL:RBOBR:2014:6042. Zie verder in de paragraaf *Richtlijn*, beslissing Hof Den Bosch 10 juni 2015.
17. ECLI:NL:RBAMS:2016:4212.
18. I. Weijers & C. Dronkers, 'Jongvolwassenen en jeugdstrafrecht', in: I. Weijers (red.) *Jeugdstrafrecht in internationaal perspectief*, Den Haag: Boom 2017, p. 229-238.

19. Zie *Kamerstukken I* 2013/14, 33498, C, p. 4-5.
20. Zie F. Dünkel, J. Grzywa, P. Horsfield & I. Pruin (eds.), *Juvenile Justice Systems in Europe*, vol. 2, 2010, p. 588.
21. *Handelingen II* 30 mei 2013, 89-4-5.
22. *Factsheet ZSM en behoefte van 18-23 jarigen op basis van landelijke OM Indicatielijst JSR voor 18-23 jarigen*.
23. A.M. van der Laan e.a., 2016, p. 12

24. Vergelijk ECLI:NL:RBOVE:2014:2286; ECLI:NL:RBOBR:2014:4049; ECLI:NL:RBOBR:2014:6042; ECLI:NL:RBROT:2015:1714; ECLI:NL:RBDHA:2015:12109.
25. ECLI:NL:RBOVE:2014:4033; ECLI:NL:RBMNE:2014:4605; ECLI:NL:RBNNE:2014:6187; ECLI:NL:RBMNE:2015:1311; ECLI:NL:RBMNE:2015:1423;

ECLI:NL:RBNHO:2015:3252; ECLI:NL:RBAMS:2015:6671.
26. www.wegwijzerjeugdveiligheid.nl/fileadmin/w/wegwijzerjeugdveiligheid_ni/oudeite/doc/adolescentenstrafrecht/Wegingskader-Adolescentenstrafrecht-Schema.pdf.
27. ECLI:NL:RBMNE:2015:3912.
28. ECLI:NL:RBROT:2017:5264.

waarbij de rechtbank besloot ASR toe te passen. Hij was inmiddels negentien toen hij voor de Rechtbank Oost-Brabant moest verschijnen wegens zware mishandeling van een voorbijganger in het uitgaansleven. Hij was al eerder voor soortgelijke feiten veroordeeld, nam totaal geen verantwoordelijkheid voor zijn daad, sterker nog, ondanks overtuigende camerabeelden en getuigenverklaringen ontkende hij het ten laste gelegde feit. Desondanks werd ASR geadviseerd. De rechtbank ging daarin mee, terwijl uit de getuigenverklaringen bleek dat deze kickboksster in het afgelopen jaar herhaaldelijk aandacht had gevraagd in verband met zijn betrokkenheid bij geweldsincidenten en in dat verband regelmatig was gesignaleerd in het uitgaansgebied van de stad. Hij zat nog in de proeftijd van zijn vorige sanctie. Portiers herkennen hem van eerdere incidenten en zij signaleerden dat hij optrad als aanvoerder van een groep, terwijl de politie vaststelde dat hij zich met zijn kameraden verzette tegen zijn aanhouding en beledigingen naar de politie schreeuwde. In het licht van het Wegingskader – met name van het cluster ‘criminele levensstijl’ (leiderschap, trots op criminele activiteiten, niet onder de indruk van justitiële autoriteiten) en de mogelijkheid van negatieve beïnvloeding van mede gedetineerde leeftijdsgenoten –

Dienen deze harde maar in sommige opzichten ook onnozele *tough guys* nu wel of niet in aanmerking te komen voor toepassing van het adolescentenstrafrecht?

roept deze beslissing twijfel op. Dit te meer aangezien duidelijke pro-indicaties ontbraken – er werd niets gemeld over mogelijke kinderlijkheid, meeloopgedrag, actieve deelname aan het gezin of afhankelijkheid van de ouders en noodzaak van pedagogisch behandeling.²⁹

In tenminste een op de tien van de door mij geanalyseerde zaken werd ASR toegepast bij recidivisten, geharde routiniers of *tough guys*.³⁰ Daar staat tegenover dat ASR in bijna een op de tien zaken juist om die reden werd afgevoerd.³¹ Illustratief daarvoor is een zaak waarbij de Rechtbank Noord-Holland in 2016 een beslissing nam aangaande een inmiddels negentienjarige verdachte van twee gewapende straatrovers.³² Nadat hij eerder al enkele malen was veroordeeld wegens vergelijkbare misdrijven pleegde hij op achttienjarige leeftijd binnen tien dagen twee overvallen op straat met geweld en onder bedreiging van een wapen. Blijkens de rapportage was bij hem sprake van meerdere stoornissen, gebrek aan affectregulatie en empathisch vermogen, geringe leerbaarheid en een hoog recidiverisico, nog vergroot door ontremming door alcoholgebruik. De reclassering adviseerde toepassing van ASR, aangezien de verdachte op kinderlijk niveau functioneerde en niet opgewassen zou zijn tegen volwassenendementie. De psycholoog kwam echter tot een tegengesteld

advies, waarin uitdrukkelijk werd gewezen op de sterke contra-indicatie van de justitiële voorgeschiedenis in samenhang met een antisociale persoonlijkheidsproblematiek en een hoog risico op een criminele levensstijl. De rechtbank nam het advies van de psycholoog over en legde sancties uit het commune strafrecht op.

Richtlijn

Misschien is dit wel de moeilijkste kwestie die zich in verband met artikel 77c Sr. voordoet: wat te doen met jonge recidivisten en geharde jongemannen? Dient adolescentenstrafrecht ook of juist te worden toegepast in het geval we met een ‘draaideurcrimineel’, een notoire inbreker, straatovervaller of vechtersbaas te maken hebben of komen jongvolwassen recidivisten hier niet of slechts onder specifieke voorwaarden voor in aanmerking? Of vanuit meer beleidsmatig perspectief geformuleerd: wat doen we met de ‘kinderlijke’ jongvolwassenen die we aantreffen op de verschillende gemeentelijke top-zoveel lijsten? Net als bij het merendeel van de jongeren die bij herhaling over de schreef gaan zien we bij jongemannen tussen de achttien en begin twintig die steeds opnieuw in aanraking komen met politie en justitie of die ineens voor een serie ernstige delicten worden opgepakt – of het nu gaat om verkeersdelicten, geweld of vermogensdelicten – vaak dat ze nog onvolgroeid zijn, met name wat betreft impulsbeheersing en empathisch vermogen. Niet zelden is er ook sprake van een (lichte) verstandelijke beperking.³³ Belangrijk is echter dat de meeste veelplegers van begin twintig onmiskenbaar routineus, weloverwogen en gehard te werk gaan.³⁴ Dienen deze harde maar in sommige opzichten ook onnozele *tough guys* nu wel of niet in aanmerking te komen voor toepassing van het adolescentenstrafrecht?

Zoals gezegd bieden het factsheet van het OM en het Wegingskader van de reclassering aanknopingspunten voor de beantwoording van deze vraag. Daarin wordt immers aangegeven dat een langdurige justitiële voorgeschiedenis, eerdere justitiële sancties laten mislukken en een criminele levensstijl als contra-indicaties dienen te worden beschouwd. Het cluster criminele levensstijl wordt onder meer ingevuld door aspecten als bewuste planning van criminele activiteiten, leiderschap bij groepsdelicten, toenevende ernst van delicten, trots op die activiteiten en op wat die opleveren, niet onder de indruk van justitiële autoriteiten en mogelijke inbedding in een crimineel milieu. Bovendien is met het oog op de interpretatie van deze kwesties ook een beknopte handleiding met instructies en een toelichting bij de toepassing en interpretatie van het Wegingskader ontwikkeld.³⁵ Daarin wordt bijvoorbeeld aangegeven dat een keuze voor een criminele levensstijl niet in beperkte zin van voorbereiding van een of meerdere delicten moet worden opgevat, maar veel breder moet worden gezien als een keuze voor een criminele carrière, waarbij contacten met justitie door de verdachte koelweg als een ‘bedrijfs-’ of ‘beroepsrisico’ worden beschouwd. Deze interpretatie sluit logisch aan op de contra-indicatie betreffende een onverschillige houding ten aanzien van justitie.

Het is interessant om te zien dat deze lijn lijkt te worden bevestigd in de vier recente uitspraken van gerechtshoven die door mij zijn geanalyseerd. Een eerste aanwijzing in die richting biedt een zaak in 2015 bij het Hof Den Bosch. Daar betoogde de verdediging van de een-

entwintigjarige jongeman, die in oktober 2014 door de Rechtbank Oost Brabant wegens een lange serie gewapende overvallen, diefstallen, inbraken en pogingen tot afpersing tot vijf jaar gevangenisstraf was veroordeeld,³⁶ opnieuw dat haar cliënt voor toepassing van het adolescentenstrafrecht in aanmerking diende te komen. Zij meende daarvoor aanknopingspunten te vinden in het rapport van de psycholoog. Daarin werd inderdaad aangegeven dat de verdachte zeer impulsief was, tekort schoot wat betreft zelfregulerend vermogen en nauwelijks in staat was zijn eigen gedrag te organiseren en dat er geen aanwijzingen waren voor verharding en/of psychopathische trekken. Maar de psycholoog had ook gewezen op contra-indicaties: een pedagogische aanpak was niet noodzakelijk en leek ook nauwelijks mogelijk en hetzelfde gold voor een gezinsgerichte aanpak. De jongeman nam geen deel aan het gezin van herkomst en scholing leek niet noodzakelijk omdat hij al over een MBO-diploma beschikte. Bovendien leek een groepsgericht leefklimaat niet te verwezenlijken, omdat hij daarvoor ongeschikt zou zijn en duidelijk had gemaakt dat hij zich daar ook tegen zou verzetten. Tot slot had de psycholoog aangegeven te vermoeden dat de verdachte was ingebed in een crimineel milieu. Dit alles afwegende was de psycholoog tot het advies gekomen de verdachte te berechten volgens het commune strafrecht. De rechtbank had deze conclusie onderschreven en daarbij overwogen dat de ernst van de bewezenverklarde feiten een contra-indicatie voor oplegging van een sanctie uit het jeugdrecht vormde. Het hof sloot zich hierbij aan en voegde daar van haar kant het volgende aan toe: 'Vanwege de proceshouding van verdachte, die zich niet alleen met betrekking tot de feiten maar ook ten aanzien van zijn persoonlijke omstandigheden op zijn zwijgrecht heeft beroepen tijdens het onderzoek ter terechtzitting in hoger beroep, heeft het Hof zich ter zitting in hoger beroep geen andersluidend oordeel kunnen vormen.'³⁷

Nog duidelijker op dit punt was de uitspraak van het Hof Amsterdam in 2016. Een jongeman van begin twintig met een verleden van talloze autokraken en soortgelijke feiten, die jarenlang was begeleid door de William Schrikker Groep en behoorde tot de Top 600 in Amsterdam had zich opnieuw schuldig gemaakt aan een serie van dergelijke delicten. Kenmerkend was hier dat het hof geen moment overwoog om hem in aanmerking te laten komen voor toepassing van ASR.³⁸

Minstens zo veelzeggend is een uitspraak van het Hof Amsterdam vorig jaar betreffende een jongeman van begin twintig. De raadsman had betoogd dat opnieuw toepassing zou moeten worden gegeven aan het adolescentenstrafrecht, aangezien hetzelfde hof dat twee jaar eerder in een vergelijkbare zaak betreffende zijn cliënt ook had gedaan. Het hof wees deze redenering echter uitdrukkelijk af, aange-

zien het eerder genoemde arrest betrekking had op feiten enkele jaren eerder gepleegd: 'Sindsdien is er veel tijd verstreken en is de verdachte meermalen opnieuw met politie en justitie in aanraking gekomen, wat heeft geleid tot veroordelingen door de strafrechter in eerste aanleg.'³⁹ Daarnaast wees het hof op het advies van de reclassering waarin indicaties werden gegeven voor toepassing van het volwassenstrafrecht, zoals het feit dat de verdachte niet onder de indruk bleek van justitiële autoriteiten, bemoeienis in het verleden door jeugdhulpverlening niet het gewenste resultaat had gehad en de verdachte nagenoeg niet ontvankelijk was gebleken voor een pedagogische aanpak.⁴⁰

Conclusie

De bestudering van 50 rechtbankbeslissingen en een vier-tal uitspraken van gerechtshoven heeft laten zien dat er tenminste vier dilemma's spelen rond de toepassing van het adolescentenstrafrecht. Ten eerste de kwestie die ik heb aangeduid als het dilemma van de expertise. Hierbij gaat het om de vraag naar de verhouding tussen de eigen indruk van de rechtbank aangaande de onrijpheid en de pedagogische beïnvloedbaarheid van de jongvolwassene en het oordeel hieromtrent van de deskundige(n). Mij lijkt een verstandig uitgangspunt dat de rechter dit oordeel overlaat aan de gedragsdeskundige en daar uitsluitend van afwijkt bij een onvoldoende onderbouwd advies of bij onderling verschil van de adviezen met een goed beargumenteerde keuze voor een van deze standpunten komt. Ten tweede het dilemma van paternalisme. Dit betreft de vraag of de verdachte instemt met toepassing van het adolescentenstrafrecht. Dit is zowel een principiële als een praktische kwestie die invloed kan hebben op de kans op succes. Het feit dat de verdachte negatief staat tegenover toepassing van ASR dient een zwaarwegende rol te spelen bij de afwijking van de rechter. Mocht de rechter desalniettemin van mening zijn dat er zwaarderwegende redenen zijn om ASR toe te passen, dan dient hij dit expliciet en onder verwijzing naar het advies van de gedragsdeskundige(n) te beargumenteren. Ten derde het dilemma van de proportionaliteit. Dit betreft de vraag of de sanctiemogelijkheden van het jeugdstrafrecht wel in verhouding staan tot de ernst van zware misdrijven. Op dit cruciale punt lijkt mij nadere reflectie door de wetgever op de toepassing van het adolescentenstrafrecht noodzakelijk. En ten slotte het dilemma van de *tough guys*, ofwel de vraag wat te doen met jonge recidivisten en geharde jongemannen? Ik denk dat de suggestie dat juist deze verdachten in aanmerking zouden moeten komen voor toepassing van ASR van meet af aan verkeerd is geweest. Net als bij onze oosterburen en zoals de gerechtshoven laten zien, moet het uitgangspunt hier precies omgekeerd zijn: zware jongens komen hier in principe juist *niet* voor in aanmerking, ook niet als hun IQ iets lager is dan dat van de gemiddelde Nederlander. •

29. ECLI:NL:RBOBR:2017:4301.

30. Vergelijk ECLI:NL:RBMNE:2014:4605;

ECLI:NL:RBNHO:2016:3087;

ECLI:NL:RBMNE:2017:4678.

31. Vergelijk ECLI:NL:RBNNE:2015:3686;

ECLI:NL:RBNHO:2016:3951;

ECLI:NL:RBDHA:2017:6512;

ECLI:NL:RBGEL:2017:5076.

32. ECLI:NL:RBNHO:2016:3951.

33. Zie I. Weijers, K. Hepping & M. Kam-pijon, *Jeugdige veelplegers*, Amsterdam: SWP, 2010.

34. I. Weijers & D. van Drie (2014), *Stop-pen of volharden. Portretten van jonge*

veelplegers. Amsterdam: SWP.

35. www.wegwijzerjeugdveiligheid.nl/

fileadmin/w/wegwijzerjeugdveiligheid.nl/oude-site/doc/adolescentenstrafrecht/stappen/Wegingskader-Adolescentenstrafrecht-18-tot-23-jarigen.pdf.

36. ECLI:NL:RBOBR:2014:6042.

37. ECLI:NL:GHSHE:2015:2293.

38. ECLI:NL:GHAMS:2016:2329.

39. ECLI:NL:GHAMS:2017:4143.

40. Vergelijk ECLI:NL:GHAMS:2017:4632.